

Délután a főbejárat elé érkezett a rendőrség és csendőrség. Éjjel katonaság vette körül az üzemet és a környéket. Támadásra kész csapatokkal néztünk farkasszemet. De bízunk magunkban és a város munkásságának szolidaritásában.

A mozdonycsarnokban emelvényt állítottunk fel, ahonnan a sztrájk vezetői beszédekkel buzdították a munkásokat. Aztán forradalmi kultúrműsor bátorította a sztrájkolókat. A műhely és környéke egész éjjel forradalmi daloktól volt hangos. Az udvaron táborüzemek gyújtottak a munkások, körülülték, és énekeltek. A sztrájkvezetők felváltva beszéltek. Leleplezték a kormány milliárdos panamáit, a háborús készülődést, aljas munkásellenes politikáját.

Amit magam nem láthattam és hallhattam, azt másnap a feleségem és sógorom mesélte el nekem, akik sokakkal együtt a kinti tömeget mozgósították a mi támogatásunkra. Másnap reggel a hozzátartozók, asszonyok és gyermekek s egy nagy csoport ifjúmunkás élelmet akart hozni nekünk, de a műhelyek előtti hídon a karhatalom feltartóztatta őket. Visszavonultak, és a műhelyekkel szembeni vasúti rakodón gyűltek össze. Innen kiáltottak bátorító szavakat.

— Tartsatok ki! Maradjatok! Elegünk volt a koplalásból!

Néhány pékimasnak öltözött ifjúnak sikerült bejutnia a Nádas-patak felől, az öntöde és a kazánműhely mögötti kapun. Háti kosarakban kenyeret, szalonnát és cigarettát hoztak, és persze leveleket. Ennél a kapunál a 83-as gyalogezred leghűségese teljesített szolgálatot, s a munkás- és parasztiútkat sikerült meggyőzni, hogy szemet hunyanak. A fűtőház felé a vasúti műhelyek délre néző kerítése mellett visz az út. A mozdonyvezetők itt gőzfelhőbe burkolták a mozdonyt, s a szerkocsiba rejtőzködött ifjak a műhelyek kerítése fölött bedobták az értékes szállítmányt.

A sztrájk második napján látni lehetett a hatóságok idegességét. Támadást intéztek a műhely ellen, betörték a magas deszkakerítést, be akartak hatolni, de az őrség a segítségére siető ifjakkal visszaverte a támadást. A főkapu és a vaskerítés villanyárammal volt telítve, gőzzel körülvett mozdony állt őrségeink védelme rendelkezésére. Hagymási csoportja megszólaltatta a szirénát. Felsorakoztunk a veszélyeztetett helyre. Vasrudakkal szuronyos katonák ellenében.

Közben a vasúti hídtól a műhely főkapujához vezető úton és a Mozdony utcában a kordont ostromolták asszonyaink. Áttörték az első, majd a második kordont, egészen a kapu közelébe nyomultak, de itt feltartóztatta őket a tülerő. Meggyőződhattunk asszonyaink bátorságáról, hogy milyen sokat jelent a nők bevonása a harcba. Miután nem tudtak a kapuhoz jutni, visszavonultak, és a többi gyárhoz mentek, segítségül hívták az ott dolgozókat. Ez a mozgósítás és a szirénák vészjele arra készítette a Dermata dolgozóit, hogy elhagyják a munkahelyüket, és a többi gyár felé induljanak. Utcai tüntetésükhöz csatlakoztak a Junász, a Rapaport, a Transilvania, a Dacia, az Iris, az Erba, a Gladis és a Telefongyár dolgozói, akiket a kommunista párt és a forradalmi szakszervezetek helyi tanácsa mozgósított. A párt hívó szavát sok ezer munkanélküli is követte. Ez volt Kozsváron a legforradalmibb, legnagyobb méretű tömegtüntetés.

Kovács István

Vörös Berlin – barna Berlin

Kora délután érkeztem meg az Anhalter pályaudvarra. A ki- és beáramló sokaság valósággal elszédített. Sodródtam előre az embertömeggel. Nem volt időm bámészkodásra. Hatalmas mozgólépcsőre kerültem, amely a tülekedőkkel együtt engem is elragadott a kijárat felé. Valósággal fellelegeztem, amikor egy tágas csarnokba kerültem. Az egyik ablakmélyedésbe húzódtam, és rendbeszedtem dolgaimat. Hét és fél márkával a zsebembe, minden összeköttetés, ismeretség nélkül léptem ki a négymilliós Berlinbe. A csarnokban magasszárú fűzőscizmás, sötét-kék ellenzós-sapkás ifjakat vettem észre, akik kommunista módon felemelt ököl-lel hangos *Rot Front*-köszöntéssel üdvözölték egymást.

Kinéztem magamnak egy taxit. A megviselt, olajzöld, batár alakú alkotmány vezetője kurtapipás, sötétkék sapkás, ötven éven felüli sofőr volt. — Elisabethstrasse 11. — mondtam. Az öreg pipás hátrafordult, megnézett, aztán beindította a motort... Elesen szirénázó rendőrautó húzott el mellettünk, tele rohamsisakos, gu-

mibotos rendőrökkel. A sofőr dörmögött valamit, karjával széles körívet írt le, és újra morgott valamit. Ebből már többet értettem. Az „Arbeiter“, a „demonstrieren“, a „Schupo“; a rendőrök munkástüntetés szétverésére mennek, és kerülőt kell tennünk, hogyha nem akarunk a verekedésbe beleszaladni...

Eljutottunk az Elisabethstrasséra. A házsámokat lestem. A 11-es szám előtt az öreg pipás közömbösen továbbhajtott, én meg idegesen rászóltam: „Halt!“ Biccentett, lassan fékezett, és megállt a 15-ös szám előtt. — Három márká — mondta, ki sem véve pipáját a szájából. Kiszámoltam négyet, és feléje nyújtottam. Nyitott tenyeremből kivett három márkát, s kurtán köpte a szavakat: — A Rote Hilfe Irodája nem a 11., hanem a 15. szám alatt van, a második emeleten. — Dermedten szálltam ki a taxiból. Én konspirálni akartam, azért mondtam 11-et. De honnan tudta az „öreg pipa“, hova akarok menni? Valószínűleg már nem kevés menekült elvtársat szállított az idők folyamán a Vörös Segély Európai Irodájához. Sokévi taxisofőr-tapasztalata alapján, dadogó beszédemből, nem éppen magabiztos viselkedésemből, ruházatomból s ki tudná megmondani, hogy még miből állapította meg azt, hova akarok menni.

Fiatallány nyitott ajtót, s amikor meglátott kis bőröndömmel, ijedten felszólított, hogy menjek el azonnal, bármely pillanatban megjelenhet a rendőrség. Nagynehezen megértettem vele, hogy Romániából érkeztem, s feltétlenül beszélnem kell az Iroda vezetőjével. Néma huzavona után jól megtermett szemüveges férfiúhoz vezetett. Az kezét fogott velem, de magatartása nem volt elvtársi, még a nevét sem mondta meg. Elismételtem, hogy Romániából érkeztem azzal az utasítással, hogy a Vörös Segély Európai Irodájában keressem Walter elvtársat, ő majd eligazít. — Én vagyok Walter — mondotta —, de hát jelszót, amivel igazolhatlak, nem tudsz? — kérdezte türelmetlenül. — Így nem állhatok szóba veled. Bármely provokátor idejöhét, és azt mondhatja, hogy Romániából jöttem... — Igaza volt. Megriadtam a gondolattól, hogy jelszó nélkül nem fognak szóba állni velem. Mentőtlettem támadt. — Keresd meg a román pártmegbizottat, és mondd meg neki, hogy Gyuri van itt Tírgu Muresről, aki a múlt év októberében bukott le Brassóban... Tovább akartam mondani, de Walter felkiáltott: Tírgu Mures? Behívatott valakit... — Josef — mondta az alacsony, szélesvállú, horvát származású embernek —, vidd az elvtársat egy lakásba. Gyalog mentünk az elég nagy távolságra eső lakásra. A gazdasági világválság mélypontján vergődő Németország fővárosa, Nagy-Berlin rohant, élt, lüktetett. Az emeletes autóbuszok, a hatalmas vasvázakon rohanó magasvasutak, az egymást megszakítás nélkül követő kisautók, a díszes szerszámú, óriási, szőke mecklenburgi lovak vontatta sörös társzekerek, a sörgyárak ordító reklámjai valósággal elszédítettek. Itt nem érezhető annyira a krízis — gondoltam —, mint az én kicsi szülővárosomban. De a zaj okozta bódultságból hamar észretertem, amikor a Hauptstrassén mentünk végig, minden második-harmadik üzlethelyiség üres volt, a kirakatokat csupán egy széles, fehér papírcsík díszítette, melyen ez állt: Kiadó. Ezek a feliratok minden statisztikai kimutatásnál döntőbben bizonyították a gazdasági élet katasztrófális leromlását.

Megérkeztünk. A Körber család: a Vater, a Mutter, Bertha és Karl mind kommunista. A család minden tagja munkanélküli volt. Munkanélküli-segélyből éltek, meg abból, amit Karl keresett a nyári sportszezonban. Kitűnő teniszezőként gyerekeket tanított. Karl nem egészen 3×3 méteres szobácskájában egy ágyat a Vörös Segély rendelkezésére bocsátottak rendszerint politikai emigránsok részére...

Ellátogattam egy parkba, melynek mesterséges taván vadrucák százai úszkáltak, hápogtak, s várták, hogy a sétálók némi elemőzsiát dobáljanak feléjük. (A nagy nincstelenség ellenére senki sem próbált megfogni egyetlen csudaszelíd vadrecét sem.) Többször végigsétáltam a híres 1870—1871-es emlékműig. Megbámultam a legendabeli Siegfriedet, a megszámlálhatatlan sokaságú vezéri, hercegi és királyszobrot, melyek egymástól néhány méteres távolságban, tanácsadói társaságában a gyönyörű széles, árnyékos központi sétányt szegélyezték. Körüljártam a büszke Reichstagot, amely még épen díszelgett. Csodálattal szemléltem a hatalmas épületet, ahol akkor még a két munkáspárt választott képviselőinek százai vívtak szócsatát a reakció képviselőivel, s néhány héttel később — az 1932-es júliusi választás után — a kommunista Clara Zetkin mint koalíció megnyitotta az új parlament első ülését. Formailag még élt a weimari demokrácia.

Már jól benne voltunk a július 31-i választási kampányban. A házak fellobogózva, s az utca meg az egész negyed olyan volt, mint egy vörös zászlóerdő a KPD feliratú rengeteg zászlótól. Egy-egy házon SPD-zászló lengett, de fasiszta jelvényű nem volt sehol. — Wedding vörös — mondta büszkén Karl —, s az is marad. — Ellátogattam egy másik híres vörös munkásnegyedbe, Neukölnbe is, egy futballmérkőzésre.

A híres spanyol munkásválogatott játszott a berlini együttessel. A játék maga kevésbé érdekelt — noha itt valójában sportszerű játékot láttam a két fegyelmezett testvéri csapat részéről. Engem jobban lekötött a százezer embert befogadó óriási stadion.

Ez a „kirándulásom“ is a választási kampány idejére esett, és a mérkőzés szünetében láthattam, hogyan végzi propagandamunkáját a KPD. Már maga a vörös díszbe öltöztetett sportpálya is óriási propaganda volt. A szünetben pedig az ifjúmunkások százai lepték el a lelátót, és kisméretű röpcéket osztogattak. Itt láttam először közösen agitálni a Rote Einheitsfront (Vörös Egységfront) híveit. Kommunista és szocdem ifjak voltak, akik a KPD- és az SPD-jelvényük mellett a két vöröszászlós Rote Einheitsfront feliratú jelvényt viselték. Közösen agitáltak a munkásegységfront megeremtése érdekében. Sok helyen spontán kórusok alakultak, s munkásdalokat énekeltek. Itt hallottam először a *Rote Wedding* című munkásdalt, melyet a rendőrség betiltott, és énekléséért letartóztatás járt, de hát a Schupók nem merészkedtek a tömegbe. A mérkőzés véget ért. A százezeres tömeg fegyelmезetten vonult ki a sokkapus óriási stadionból. Itt-ott választási jel-szavakat skandáltak. Még sokáig csengett fülemben a *Rote Wedding* vérforraló, ütemes dallama...

Lezajlottak a július 31-i választások. Berlinben a kommunisták kapták a legtöbb szavazatot. Az elvtársak bizakodók voltak. „Berlin vörös volt, és az is marad. A demokrácia útját állja a fasiszta előretörésnek“ — mondták lelkesen. Mindez azonban viszonylagos, kétséges volt. A kommunisták megerősödése sok helyen a szocdemek hátrányára történt. A polgári centrum roppant össze, és polarizálódott részben a bal-, de főleg a jobboldalra. A 13 milliós náci szavazat ijesztő szám maradt a nyolcmillió szociáldemokrata és a csaknem hatmillió kommunista szavazat mellett.

Több mint egy évet éltem a Szovjetunióban, majd a Balti-tengeren és Németországon át tértem haza... A kis kerek kajütablakot néha kinyitottam, hogy friss tengeri levegő jöjjön a kabinba. Reggel, délben, este jött egy elvtárs, hozta az ennilómat. Nem kérdeztem tőle semmit, ő se tőlem. Utolsó nap reggelén bejött, és a következőket mondta: „A kieli csatornába érkezünk, néhány óra múlva Hamburgban leszünk, légy készen a távozásra.“ Izgalom fogott el. Tehát a fasiszta Németországban tesznek partra. És kinek adnak át? És hogy lesz azután?

Hajónk befutott Hamburgba. Hallottam a daruk csikorgását, néha egy induló vagy érkező hajó gőzkürtjének ijesztő bögését, és órákon át a munka messziről jövő, megszárt, halk zaját. Felöltözve vártam hosszú-hosszú órákon át, senki sem jött értem. Leszállt az éj, és el is múlt álmatlanul, én meg felöltözve fekdüdtem a keskeny ágyon. A munka zaja elnémult, úgy látszik, a hajók elvégezték a kirakodást-berakodást. És most mi lesz? Már csaknem újra szürkült, amikor bejött a „kapcsolatom“. — Valami történt — mondta idegesen —, a német kapcsolat nem jött meg. — Velem mit csinálsz? — kérdeztem. — Velünk jössz a hajóval Londonba, Stockholmba... s azután Leningrádban visszaadlak annak, akitől átvettelek — felelte látható idegességgel, és elment.

Félóra sem telt el, s újra kopogtak. Izgatottan nyitottam ajtót. A kapcsolatom volt. Háta mögött mosolygós, széparcú, jól megtermett szőke fiú állt. A beszélgetés még egy percig sem tartott. — Holnap reggel kilenc órákor érted jövök — mondta.

Az éjszaka nehezen telt el, behunytt szemmel fekdüdtem ágyamon, és vártam. A reggeliből, melyet korán behoztak, alig ettem valamit. Kilenc óra után néhány perccel kopogtattak az ajtómon. A német fiú volt, szovjet kapcsolatom nem jött vele. Mikor a fedélzetre érkezünk, láttam őt, amint a hajó korlátja mellett állt, és szoborszerű arccal a távolba nézett. A szőke fiú átdobta magát a korláton, aztán egy majom fűrgeségével lemászott a libegő kötélhágcsón egy kis motorcsónakba. Amint a mélybe hintázó csónakra néztem, megtorpantam, azután bátorságot véve gyorsan leereszkedtem a lengő kötélletrán. Ahogy a csónakba értem, egy pipás kis öreg beugrasztotta a motort — s nekem úgy tűnt, hogy vilámgyorsan siklunk a nyugodt öbölbe.

Keskeny csatorna felé közeledtünk, amely sorompóval volt elzárva. A csatorna partján órbódé állt. Idősebb, szigorú arcú egyenruhás férfi lépett ki a bódéból, kezét hanyagul sapkája ellenzőjéhez emelte. Olyan izgatott voltam, hogy egy szót sem értettem abból, amit kérdezett, s abból sem, amit válaszolt a német fiú. Aztán felém fordult, és tőlem is kérdezett valamit; csak egy szót értem: „tabak“. Egy pillanatig értelmetlenül néztem rá, azután fejemet rázva valahogy kinyögtem azt a két szót, amit a németországi vasúti kocsik oldalán számtalan-

szor olvastam: Nicht Raucher. Az ellenőr arcán valami mosolyféle vibrált, és megnyomott egy gombot. A sorompó felegyenesedett, megnyílt az út a „barna birodalom”-ba való partraszállásomhoz.

Amikor néhány perc múlva a kikötő egyik csendes kis utcájában, egy kristálypohár tisztaságú, néhány négyzetméternyi nagyságú sörözőben leültünk, úgy tűnt, hogy mindaz, ami velem az utolsó negyedórában történt, csak álom volt. Itt vagyok hát Hitler birodalmában egyetlen pfennig, igazolvány, cím, kapcsolat nélkül, ez a szép szál német fiú az egyetlen kapcsolatom a szabadság, az élet felé.

A koradélutáni órákban érkezünk meg Berlinbe. Hamburghoz viszonyítva Berlin valósággal üvöltött. Horogkeresztes zászlók erdeje, minden harmadik ember egyenruhában járt. Hangosak, bántóan hencseregők, pimaszok voltak. Összeszorult a szívem. Hol van a Vörös Berlin, amely, amikor utoljára láttam, a választási kampány idején, még sarlós-kalapácsos vörös zászló-díszbe volt öltözve... Hol vannak a fiatal Rote Frontkämpfer bundisták lehúzott sapkaszíjakkal, ütemes lépteikkel? Most barna- és feketeruhás pribékek ágálnak mindenütt, horogkeresztes karjuk minduntalan a magasba lendül, s „Heil” kiáltásuk felveri az utca csendjét.

Betértünk egy félreeső kis utcai cukrászdába. Ott már várt egy harminc év körüli férfi meg egy fiúsrá nyírt hajú lány. Hamburgi kapcsolatom átadott a berlininek, s miután gyorsan megittunk egy kis csésze feketekávé, én távoztam a berlinivel, a hamburgi fiú meg ott maradt a lánnyal. Búcsúzásakor megszorította a kezemet, és mosolygott. Valamit mondott, amit nem értettem, de kemény kézfogását sokáig éreztem tenyeremben.

(Vajon mi lett vele, vele és sok más elvtárrsal, aki élete kockáztatásával szolgált a nemzetközi kommunista mozgalmat? Ha munka közben lebukott, lehet, hogy hóhérbárd ütötte le a szép, szőke fürtű fejét.)

Két hétig voltam Berlinben, s ez örökkévalóságnak tűnt. Már folyt a „Reichstag”-per, s naponként a leggyalázatosabb cikkek jelentek meg, főleg Dimitrovról. Azt persze nem tudtam megállapítani, hogy milyen különleges rendőri intézkedéseket tettek a per lefolyásának ideje alatt, de szemtanúja voltam egy letartóztatásnak, amely elvette a kedvemet attól, hogy vendéglőben étkezzem. Október közepén betértem egy csendes, egyszerű vendéglőbe. Ahogy leültem, mindjárt láttam, hogy aznap egytálételes a menü, mert a pincér étlapot nem hozott. Pár perc múlva már kanalaztam is a gulyásleves-szerű ételt, amikor a hátam mögött egy parancsoló hang elordította magát: „Mindenki maradjon ülve, a kezét tartsa magasba, senki ne mozduljon!” Mindezt nem annyira értettem, mint inkább az előttem ülők mozdulataiból következtettem. Letettem a kanalat, és gépiesen felemeltem a kezem. Háttal ültem a parancsosztogatónak, arccal a bejárat felé. A parancs elhangzása után pár másodperccel két fiatal férfi felugrott, az egyik a kijárat felé rohant, a másik egy székkal kiverte az ablaküveget, és a keletkezett résen kiszökött az utcára. Azt, aki a kijárat felé rohant, polgári ruhás detektívek lefogták, mielőtt az utcára kijutott volna. A másik menekülő — az üvegsörömpőléstől megrémült járókelők között — rohant tovább, s eltűnt szemem elől. Akit a kijáratnál lefogtak, elhurcolták, majd újra megszólalt a parancsoló hang: „Elnézést kérünk, mindenki folytassa az étkezést!” Lassan leengedtem felemelt karom, s éreztem, amint szívem mind hevesebben dobog, és zsibbadt karjaiban megindul a vérkeringés. Tulajdonképpen csak most ébredtem rá a veszélyre, amely fenyeget. A parancsot osztogató lassan megindult az asztalok között, és mindenkit végig-méregtetett.

Egy fiatal nő, nem bírva a gyanakvó szűrős nézést, hisztérikusan felsikoltott. A parancsosztogató a nőhöz lépett, és valami olyasfélét kérdezett, hogy ismeri vagy sajnálja-e ezeket a kommunista patkányokat. Férje vagy barátja magyarázott valamit a nő idegállapotáról. A parancsosztogató feleletre sem méltatva a férfit, továbblépett. Az asztalomhoz ért. Éreztem, eláll a szívdobogásom. Be akartam falni egy darabocská kenyeret, de állkapcsom megbénult. Óriási erőlködéssel tudtam csak kinyitni a számat. Éreztem, hogy tekintete egy pillanatig megpihen arcomon. Minden erőmet összeszedve szembenéztem az alakkal, aki úgy látszik, nem fedezett fel rajtam semmi gyanúsat, és továbblépett. Úgy éreztem, önuralmam felmondja a szolgálatot, és ordítani kezdek. Szinte tudatomon kívül nyúltam a pohár után, és kiittam az egész vizet.

Megettem már egytálételes ebédemet, de még néhány percig várom kellett, míg erőt tudok venni a veszély felismerésétől szinte megbénult testemen. Lassanként helyrejttem, különösképpen akkor, amikor a parancsoló, a megrémült tulajdonos kíséretében, elhagyta az éttermet.

Veress Pál